

Baracai balladák

Baracai magyar népköltészet

Tóth Balázné Csák Margit előadásában

Gyűjtötte, a kísérő tanulmányt és a jegyzeteket írta: B. Kovács István.

[h.n.], 1994, Madách Posonium-Akadémiai
Kiadó 640 p.

A kötet az 1940-ben indított Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXV. darabjaként jelent meg. Hűen a sorozat hagyományaihoz folklór szövegeket és dallamokat tartalmaz elemző tanulmánnyal.

B. Kovács István célul tűzi ki a paraszti szájhagyomány minél teljesebb megismerését. Felfigyel arra a kettősségre, hogy a paraszti életmóddal együtt a népköltészet is visszaszorulóban van, mégis megerősödött a társadalmi érdeklődés a népköltészet iránt. Munkája elején röviden bemutatja Gömör és Kishont megye folklórkutatásának történetét, s így láthatóvá válik, hogy eddig nem kerültek előtérbe a prózai hagyományok.

Baraca a Balog- és a Sajó-völgy közelében fekszik Szlovákia területén. A bevezető tanulmány szerzője röviden ismerteti a falu történetét, fontosabb eseményeit, főleg a 20. század elejét, hiszen ekkor (1902-ben) született az adatközlő Tóth Balázné Csák Margit, életrajzát ez a korszak határozta meg.

Az adatközlő *Az én történetem* címmel írta meg életrajzát a gyűjtő kérésére. Szülei árva gyerekek voltak, nem számíthattak a szülői támogatásra, szinte a semmiből kellett egzisztenciát teremteniük, ezért Sajóvárkonyra költöztek, onnan Ózdra jártak dolgozni. Csák Margit 1902. július 1-én Sajóvárkonyon született. Még gyermekkorában visszaköltözött a család Baracára. Több apró történetet mesél el ebből az időszakból, így

az is kiderül, hogy meséket, anekdotákat esténként hallott, amikor néhányan összegyűltek egyik-másik háznál fonnin. Az iskoláról jó emlékei maradtak, igazságosnak tartotta a későbbi háborús világgal szemben. Élete történetét házasságkötéséig írta, hiszen akkor az asszony személyiségét férje és családja érdekeinek rendeli alá.

A gyűjtemény sajátossága, hogy több műfajt is tartalmaz: szerepelnek benne mesék, mondák, balladák, dalok, gyermekjátékok, kiolvasók, gyermekdalok, sírfeliratok, ráolvasások, imák, találósok, szólások, közmondások, falucsúfolók. A gyűjtő Csák Margit tehetségéről meggyőződve határozta el, hogy lejegyzí teljes repertoárját.

Csák Margit tudásanyagának nagy része mese, 132 történetet mondott el, így az átlagosan jó mesélők közé sorolható. Jellemző az anyagra a műfaji változatosság. A mesék közül a legtöbb a tréfás mese, ezután következnek a formula-, tündér-, állat-, legendamesék, rátótiadák és novellamesék. Kisebb arányban szerepelnek a hazugság- és rászédett ördög mesék. A magyar mesekincs 3-4 százaléka állatmese, Csák Margit meséi között ennél négyszer több szerepel ebből a népmesetípusból. A gyűjtő a műfajok aránya mellett vizsgálta az átadók szerinti megoszlást is, ebből kiderül, hogy meseanyagának nagy részét szüleitől hallotta. A gyűjtő jól használható, áttekinthető táblázatot közöl a mesekészlet műfaji összetételéről és az átadók arányának megoszlásáról. Ilyen táblázatot a többi műfajhoz is mellékel megkönnyítve ezzel a tájékozódást. Elemzi Csák Margit mesemondói fejlődését, a mesemondás alkalmait. Előadásmódjáról így ír: „mesélése, hanghordozása meglehetősen monoton. A

hangulat vagy mesei helyzet érzékeltetése céljából szinte egyáltalán nem élt a mimika és a gesztikuláció nyújtotta lehetőségekkel. Történeteit a szinte végletekig leegyszerűsített stílus jellemzi.” (44. p.) A gyűjtő részletesen ír Csák Margit személyiségéről. Ezzel korábbi (31. p.) ígéretéhez marad hű, hiszen utalt arra, hogy munkája az egyéniségkutató folklórisztikai irányzat elveit követi.

B. Kovács István 37 mondai történetet jegyzett le vizsgálva a műfaji megoszlást és az átadók arányát. Arra a következtetésre jut, hogy a monda átörökítésének színtere a közösség volt. A műfaji megoszlás: 15 hiedelemmonda, 12 eredetmagyarázó és 10 történeti monda. A gyűjtő a helyi vonatkozású történeti mondákat tartja legérdekesebbnek.

Csák Margit 30 balladát adott elő, ez jelentős számnak mondható. A balladák nagy részéhez kottát is közöl a gyűjtő. Anyaga ún. klasszikus stílusú és ún. új stílusú balladákra osztható, ezek számbeli megoszlása 10 és 20. A régi stílusúak hagyományosan előforduló balladák, az új stílusúak többsége tragikus eseményt örökít meg, jelentős része helyi ballada, de ide sorolhatók a tréfás és „szentes” balladák is. Az átadók szerepét vizsgálva megállapította a szerző, hogy a balladahagyományozás a családban történt. A balladának nem volt előre meghatározott előadási alkalma, mégis a két nem között eltérés figyelhető meg: a nőknél érezhető a balladák intímebb jellege. A férfiak nagyobb közösségi alkalmakkor énekeltek a balladákat. B. Kovács István felveti a kérdést, hogy vannak-e ballada specialisták és az ő adatközlője „balladafa”-e. Vizsgálódásai alapján Csák Margitot nem tekinti balladaénekes specialistának, mert igaz, hogy repertoárja jelentős, de azt nem bővítette, nem rendelkezett kiváló előadói képességekkel, kialakult alkalmakkal, közösségi igénnyel.

B. Kovács István az évek során több száz dalt gyűjtött Csák Margittól, de ezek között nem csak népdalok, hanem népies műdalok, tömegdalok, népszerű slágerek és operett-dalok is szerepelnek, s az adatközlő nem érzékeli a műfajok közötti különbséget. A kötet 208 népdalt közöl kottával, megadja az egyes dalcsoportokat és azok százalékos arányát is a teljes anyagon belül. A gyűjtő Csák Margit népdalanyagát belehelyezi a gömöri népdalkincsbe és elemzi az adatközlő anyagának változását. Adatközlőjét a dalhagyomány őrzőjének tekinti, mint előadójának, hiszen közösségekben szinte egyáltalán nem énekel, csak a családban.

Olyan népköltészeti alkotások kerültek a gyermekfolklór tárgykörébe, amelyek elsősorban gyerekek között élnek. A kötetben közölt anyag a századelő baracai gyermekfolklórába enged betekinteni. Ezek nagy részét az adatközlő még gyermekkorában tanulta.

Csák Margit folklórájának szerves részét adják a szólások, közmondások és találósok. A szólások között leggyakrabban a Baracával kapcsolatosak fordulnak elő. Három alcsoport különböztethető meg:

1. A falura aktualizált, tipizálható falucsúfolók;
2. A faluhoz kapcsolt nem tipizálható szólások és történetek;
3. A faluközösség egyes jellegzetes alakjaihoz kapcsolódó adoma jellegű szólások.

A gyűjtő figyelemre méltónak tartja a Baracával kapcsolatos szóláshagyomány gazdagságát. Vizsgálja továbbá az adatközlő szociális helyzetét, vallásosságát, valamint azt, hogy az írásbeliség hogyan hat a folklórára. Bemutatja az adatközlő által beszélt középső palóc nyelvjárás főbb sajátosságait. A szövegek után helyezi el az egyes szövegekhez tartozó jegyzeteket, amelyek előtt pontos

mutatót ad használatukhoz. A jegyzetek után közli a mesék, mondák, balladák típusmutatóját. A közölt szövegeket pontosítják a szómagyarázatok, a helynévmutató. Aki tovább szeretne tájékozódni a szakirodalomban, ennek jegyzetét is megtalálja.

A gyűjtő maga is Baraca szülötte, ez a tény a kötet előnyére válik, hisz jól ismeri a baracai viszonyokat, embereket. Szakértelme, alaposága elfogulatlaná teszi.

Jaksa Helga

Még, még, még, ennyi nem elég!

A magyarok krónikája

Összeállította, szerkesztette és az összefoglaló tanulmányokat írta: *Glatz Ferenc*.

Officina Nova, Bp., 1995.

Honfoglalásunk 1100. évfordulójának alkalmából jelentette meg az Officina Nova kiadó a népszerű Krónika-sorozat nyolcadik kötetét, mely az őshazától az 1994-es esztendőig, több évezreden át követi nyomon a magyar nép történetét, a harcok és a békés hétköznapok eseményeit, jelenségeit éppúgy, mint művelődésünk legjelentősebb állomásait és azt a gazdasági-társadalmi hátteret, amelyben az adott kor embere élt. Beszámol jelentős magyar tudományos, technikai felfedezésekről, találmányokról; politikusok, művészek, írók, költők, nagy gondolkodók portréi rajzolódnak ki előttünk, olyan embereké, akik példák lehetnek minden nemzedék számára.

Külön érdeme a kötetnek tárgyilagos szemlélete. Szerzői neves történészek, akiknek munkáját Glatz Ferenc akadémikus, az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója fogta össze.

A 816 oldalas krónika mintegy négyezer szócikket tartalmaz, több mint kétezer, túlnyomó részében színes illusztráció és százhusz térkép „gazdagítja”. (Szomorú, hogy egyes képeknél a lényegét vágják ki; a térképek között pedig nem találunk újat – középiskolás vaktérkép-dolgozatok emlékeiként sejlenek fel.) Nagyon kevés az az illusztráció, amely kimondottan ehhez a kiadványhoz készült. Az egyes történelmi korokat egy-egy tanulmány vezeti be, mely átfogó képet ad Magyarország akkori állapotáról, nemzetközi kapcsolatairól. A kötetet névmutató zárja le.

A kézirat elkészítése során felhasználták a *Magyarok a Kárpát-medencében* (Budapest, 1988), valamint a *Magyarok Európában* (Budapest, 1990) ténylegesen megjelent kötetek szövegrészleteit.

A kiadó reményei szerint nemzeti történelmünk és művelődésünk nagy, összefoglaló kötete minden magyar család kincse, könyvtárának értékes és pótolhatatlan darabja, nézegetni- és olvasnivalója lesz ez a könyv, hiszen rólunk szól. Nekünk?

Baráth Tibor